

УДК 371.134

DOI <https://doi.org/10.32782/health-2023.4.34>

ОСОБЛИВОСТІ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Гончаренко Іван Сергійович,

аспірант кафедри педагогіки та спеціальної освіти

Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка

ORCID: 0000-0002-5672-0889

Шевченко Ольга Володимирівна,

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри теорії і методики фізичного виховання

Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка

ORCID: 0000-0002-9493-348X

У статті розглянуто особливості формування педагогічної майстерності майбутнього вчителя фізичної культури. Проаналізовано поняття «педагогічна майстерність», яку трактують як певне явище, що має педагогічну діяльність та виражається у процесуальному та результативному аспектах. Визначено, що слід розуміти під поняттям «педагогічна майстерність учителя фізичної культури», а саме вміння вибирати доцільні методи та засоби навчання; вміння використовувати різні форми проведення занять з фізичної культури; спрямування професійно-педагогічної діяльності на розвиток та покращення фізичного стану учнів; формування рухових навичок та здібностей у різних видах рухової активності; та серед найголовнішого – формування в учнів позитивної мотивації до занять фізичною культурою та руховою активністю. Основоположниками поняття педагогічної майстерності є Костянтин Дмитрович Ушинський, Василь Олександрович Сухомлинський та Іван Андрійович Зязюн. Сформульовано передумови формування педагогічної майстерності як учителя загалом, так і фахівця з фізичної культури зокрема. Визначено структурні компоненти, рівні та критерії сформованості педагогічної майстерності майбутнього учителя фізичної культури. До структурних компонентів ми віднесли морально-духовні якості, педагогічну техніку, професійно-педагогічну компетентність, педагогічну культуру та педагогічну творчість. До критеріїв слід віднести такі ознаки його діяльності, як: гуманність, науковість, педагогічна доцільність, оптимальний характер, результативність, демократичність, творчість. Необхідними умовами педагогічної майстерності є гуманістична позиція педагога й професійно значимі особистісні риси і якості. Зазначено рівні сформованості педагогічної майстерності майбутнього учителя фізичної культури. Високий рівень – студенти вмотивовані на педагогічну діяльність; середній рівень – компетентність студентів часткова, так само як і оволодіння знаннями щодо професійної діяльності; низький рівень характерний тим, що на механічному рівні відтворюють знання, вміння та навички, яких набули під час навчання у вищому навчальному закладі.

Ключові слова: педагогічна майстерність, педагогічна майстерність учителя фізичної культури, учитель фізичної культури, структурні компоненти, критерії та рівні сформованості, морально-духовні якості, педагогічна техніка, професійно-педагогічна компетентність, педагогічна культура, педагогічна творчість.

Ivan Honcharenko, Olga Shevchenko. Peculiarities of pedagogical skills of future teachers of physical culture

The article examines the peculiarities of the formation of the pedagogical skill of the future teacher of physical education. The concept of "pedagogical skill" is analyzed, which is interpreted as a certain phenomenon that has pedagogical activity and is expressed in procedural and effective aspects. Definition of what should be understood by the concept of "pedagogical skill of a physical culture teacher", namely the ability to choose appropriate methods and teaching tools; able to use various forms of conducting physical education classes; direct professional and pedagogical activities to the development and improvement of the physical condition of students; to form motor skills and abilities in various types of motor activity; and among the most important things is to form positive motivation among students for physical education and physical activity. Among the founders of the concept of pedagogical mastery are Konstantyn Dmytrovych Ushynskiy, Vasyl Oleksandrovich Sukhomlynskyi and Ivan Andriyovych Zyazyun. The prerequisites for the formation of the pedagogical skill of a teacher, both in general and a specialist in physical culture, are formulated. The structural components, levels and criteria for the formation of the pedagogical mastery of the future physical culture teacher are determined. We included moral and spiritual qualities, pedagogical technique, professional and pedagogical competence, pedagogical culture and pedagogical creativity as structural components. The criteria should include the following signs of his activity: humanity, scientificity, pedagogical expediency, optimal character, effectiveness, democracy, creativity. Necessary conditions for pedagogical mastery are the teacher's humanistic position and professionally significant personal traits and qualities. The levels of formation of the pedagogical skill of the future physical culture teacher are

indicated. High level – students are motivated for pedagogical activity; average level – the competence of students is partial, as well as the acquisition of knowledge about professional activities; low level is characterized by the fact that at a mechanical level they reproduce the knowledge, skills and abilities acquired during their studies at a higher educational institution.

Key words: pedagogical skill, pedagogical skill of a physical culture teacher, physical culture teacher, structural components, criteria and levels of formation, moral and spiritual qualities, pedagogical technique, professional and pedagogical competence, pedagogical culture, pedagogical creativity.

Вступ. Повсякденна та професійна діяльність людини у сучасному світі залежить від дуже багатьох показників – зміни у наукових, культурних та соціальних сферах, змінення вектора мотивації та прагнень особистості, поява нових шляхів до самореалізації та саморозвитку. Саме тому сучасна особистість має вміти пристосуватись та бути готовою до оволодіння новою інформацією, компетентностями та якостями, які допоможуть їй реалізуватись у сучасному світі. Такі ж вимоги постають і перед майбутніми учителями, які зараз є студентами педагогічних вишів, але вже мають формувати та розвивати у собі ті якості, які допоможуть їм у реалізації їхніх задумів і ефективній професійно-педагогічній діяльності.

Мета та завдання. Діяльність сучасного вчителя фізичної культури має ґрунтуватись на багатьох закономірностях, особливостях та критеріях, за якими можна визначити, чи є його діяльність ефективною, або ні. На нашу думку, одним із найважливіших факторів особистості вчителя фізичної культури, який є професіоналом своєї справи, справжнім фахівцем, є педагогічна майстерність. Тому метою нашої статті є виявлення особливостей формування педагогічної майстерності майбутніх учителів фізичної культури; охарактеризування основних структурних компонентів цього поняття, зазначення критеріїв та рівнів сформованості педагогічної майстерності майбутнього вчителя фізичної культури.

Методи дослідження. Методами дослідження є аналіз, порівняння та синтез наукових джерел та напрацювань учених, педагогів та дослідників, які займались вивченням проблеми формування особистості педагогічного працівника, а саме його педагогічної майстерності.

Результати дослідження. Багато науковців розглядали проблему формування та розвитку педагогічної майстерності, серед яких вітчизняні основоположники концепції цього поняття – К. Ушинський, В. Сухомлинський та І. Зязюн. У своїх наукових працях дослідники виділяють такі важливі фактори, які мають сприяти вивченню проблеми розвитку і формування педагогічної майстерності учителів, серед них:

1. Сучасний освітній простір робить можливим досліджувати будь-яке проблематичне питання професійної підготовки працівників освіти, користуючись при цьому будь-якими інформаційними джерелами.

2. Відкриття великого різноманіття «недержавних» закладів освіти, які створюють умови конкуренції на ринку праці та водночас потребують якісної та ефективної системи підготовки учнів.

3. Формування та створення такої концепції вирішення педагогічних проблем, яка вимагає від особистості самовизначення і соціальної відповідальності за певний вибір.

4. Недосконала та не до кінця розроблена система формування та розвитку певних якостей особистості педагога, серед яких можна виділити педагогічну майстерність, педагогічну культуру, педагогічну діяльність тощо [8, с. 7].

Якщо розглянути поняття «педагогічна майстерність», орієнтуючись на словники, то, на нашу думку, варто звернути увагу на Український педагогічний словник С. Гончаренка. Науковець під поняттям педагогічної майстерності розуміє характеристику високого рівня педагогічної діяльності. Критеріями педагогічної майстерності педагога виступають такі ознаки його діяльності, як: гуманність, науковість, педагогічна доцільність, оптимальний характер, результативність, демократичність, творчість. Необхідними умовами педагогічної майстерності є гуманістична позиція педагога й професійно значимі особистісні риси та якості [1, с. 176]. Сучасні дослідники та науковці під поняттям педагогічної майстерності розуміють певне явище, що має педагогічну діяльність та виражається у процесуальному та результативному аспектах [2].

Педагогічна майстерність сучасного вчителя потребує значної уваги, оскільки перебуває у багатьох векторах та складниках розвитку. Педагогічний, науковий та методичний аспект педагогічної майстерності ґрунтується на знаннях, уміннях, навичках загальних психолого-педагогічних основ і професійно спрямованих. Структурні компоненти педагогічної майстерності досить розгалужені. Багато науковців і дослідників по-різному

розуміють їх компоненти та складники, рівні та критерії сформованості, але, на нашу думку, слід спиратись на концепцію, розроблену І. Зязюном. Так, науковець виділяє таку структуру педагогічної майстерності вчителя:

1) Гуманістична спрямованість як системотворчий компонент, що виражається в ціннісних орієнтаціях учителя у вигляді гуманістичної стратегії під час реалізації цілей педагогічної діяльності, самоствердження педагога, а також у його системі педагогічної взаємодії з учнями.

2) Професійна компетентність, яка виконує роль фундаменту педагогічної майстерності, що додає їй глибини, ґрунтовності, свідомості.

3) Педагогічні здібності, які забезпечують швидкість розвитку майстерності та полегшують успішність виконання вчителем професійних функцій:

- комунікативність (доброзичливість, товарицькість);
- перцептивні здібності (професійна пильність, емпатія, педагогічна інтуїція);
- динамізм особистості (здатність до впливу і логічного переконання);
- емоційна стійкість (здатність володіти собою);
- оптимістичне прогнозування;
- креативність (здатність до творчості).

4) Педагогічна техніка, що спирається на знання і здібності та поєднує всі засоби педагогічної дії і взаємодії для ефективної педагогічної діяльності:

- уміння керувати собою (володіння тілом, емоційним станом, технікою мови);
- уміння взаємодіяти у процесі вирішення педагогічних завдань (дидактичні, організаційні вміння, володіння технікою контактної взаємодії) [3].

Тобто педагогічна майстерність учителя є комплексом властивостей, характеристик та якостей особистості, які забезпечують високий професійний та педагогічний рівень його діяльності. «Високий рівень майстерності надає нової якості всій роботі педагога: формується професійна позиція, що акумулює у собі вищі рівні спрямованості, знання і готовність до дії; розвинуті знання стають інструментом для самоаналізу і виявлення резервів саморозуміння; високий рівень здібностей стимулює саморозкриття особистості, а вдосконалення педагогічної техніки – пошук результату, адекватного задумові» [3]. Особистість учителя є стрижневим компонентом у понятті «педагогічна майстерність»,

позаяк саме він, володіючи «майстерністю», здатний впливати на формування, розвиток та становлення особистості учнів. Якщо проаналізувати думки та праці вчених щодо сутності поняття «педагогічна майстерність», то можна зробити висновок, що це поняття включає: загальну та професійну культуру особистості; інтелектуальні здібності; ґрунтовне знання власного предмета; володіння глибокими знаннями з педагогіки, психології та дидактики; вміння втілювати у освітній процес усе, що зазначено вище. Тому важливим, на думку науковців, є розуміння учителем того, як треба вчити та виховувати учнів. Науковиці О. Малнацька та Н. Мирончук вважають, що до завдань вищого навчального закладу треба віднести допомогу майбутньому вчителю в опануванні основ майстерності для того, щоб усвідомлено та продуктивно «професійно діяти». Під професійною діяльністю науковиці розглядають гуманістичну спрямованість, ґрунтовні знання, педагогічні здібності, підготовку до професійного аналізу та синтезу значної кількості педагогічних завдань та ситуацій [6, с. 63].

Охоплюючи всі сторони та аспекти поняття «педагогічна майстерність», науковець О. Калінська узагальнює їх та розглядає цілісно. На її думку, педагогічна майстерність викладача ВНЗ – це «системне утворення, що взаємодіє із соціально-педагогічним середовищем і володіє інтегративними якостями цілого, являє собою єдність педагогічних цінностей, технологій, сутнісних сил особистості, спрямованих на творчу реалізацію в різноманітних видах педагогічної діяльності. Педагогічна майстерність викладача ВНЗ може бути зрозуміла виходячи зі специфіки його діяльності, різноманіття видів відносин і спілкування, системи ціннісних орієнтацій, можливостей творчої самореалізації особистості. Педагогічна майстерність викладача ВНЗ зумовлюється індивідуально-творчими, психофізіологічними, віковими характеристиками, сформованими соціальним і педагогічним досвідом особистості та забезпечує творчий підхід у педагогічній діяльності, викликає складний синтез усіх психічних сфер (пізнавальної, емоційної, вольової і мотивуючої) особистості педагога [4, с. 240–244]. Освітній процес має пряму залежність від рівня сформованості педагогічної майстерності викладача, яка своєю чергою тісно пов'язана з його відношенням до себе, вимогами, які він висуває сам собі, та особистісними якостями. Можна опанувати фах, набути систему психолого-педагогічних знань, але це не забезпечить відповідної майстерності

у професії. Майстром стає той, хто прагне цього, хто працює, хто осмислює власну діяльність [5].

Отже, основою педагогічної майстерності є педагогічна діяльність. Так, виходячи з цього судження, учитель певної дисципліни має володіти специфічними складниками та компонентами педагогічної майстерності, звернемо увагу саме на майбутнього вчителя фізичної культури. Перш за все слід зазначити, що педагогічна діяльність учителя фізичної культури є дуже специфічною, адже спрямована на розвиток фізичних якостей та здібностей особистості у тісній інтеграції зі здоровим способом життєдіяльності. Тому сучасний соціум ставить перед учителем такі «вимоги», відповідно до яких він має бути творчим та відповідальним, постійно працює над собою та вдосконалюється, самостійно може розробляти авторські навчальні програми, підбирати методи, стратегії та засоби, які якомога ефективніше будуть впливати на фізичний розвиток та вдосконалення учнів.

Як вважають науковці, необхідність формування у майбутніх учителів фізичної культури педагогічної майстерності має такі чинники:

1. Рівень професійного мислення вчителя визначає рівень творчого потенціалу, який дає можливість йому втілювати інноваційні компоненти у професійну діяльність. Результатом цього є затребуваність та конкурентоспроможність учителя на ринку праці.

2. Значно збільшився рівень теоретичного змісту навчальних дисциплін, що призводить до загострення між загальними цілями в освіті та реальною здатністю учителя вирішувати ті завдання, які стоять перед ним.

3. Збільшення у системі освіти різних нових освітніх технологій, форм навчання та навчально-методичної бази, але молоді вчителі не можуть самостійно застосовувати та реалізовувати теоретичні знання, які набули у закладі вищої освіти [11, с. 192].

На думку В. Павленко, педагогічна майстерність майбутнього вчителя фізичної культури має ґрунтуватись на вміннях вибирати доцільні методи та засоби навчання; вмінні використовувати різні форми проведення занять з фізичної культури; спрямовуванні професійно-педагогічної діяльності на розвиток та покращення фізичного стану учнів; формування рухових навичок та здібностей у різних видах рухової активності; та серед найголовнішого – формування в учнів позитивної мотивації до занять фізичною культурою та руховою активністю [9, с. 178–183].

Педагогічна майстерність учителя фізичної культури має певні структурні компоненти та критерії сформованості, розглянемо їх детальніше.

1) Професійно-педагогічні знання (наукові, професійні, психолого-педагогічна ерудиція тощо).

2) Особистісні та професійно значущі якості (особистісні, специфічні професійно-педагогічні, розвинене педагогічне мислення, спрямованість особистості тощо).

3) Педагогічні здібності.

4) Навички та вміння будувати навчально-виховний процес, мистецтво здійснення педагогічної діяльності (педагогічна техніка, педагогічний досвід, методичне мистецтво, педагогічні вміння та навички тощо) [7]. На нашу думку, структурними компонентами педагогічної майстерності учителя фізичної культури є морально-духовні якості, педагогічна техніка, професійно-педагогічна компетентність, педагогічна культура та педагогічна творчість. Ефективна діяльність учителя фізичної культури має певну сутність, куди можна віднести якість знань і вмінь учнів, ступінь готовності до самостійного освоєння фізичних вправ, застосування рухових навичок у практичній діяльності. Від рівня підготовки та педагогічної майстерності вчителя фізичної культури залежить ефективність оволодіння фізичними вправами, підвищення рівня фізичного розвитку, фізичної підготовки, стану здоров'я учнів [9]. Тобто учитель фізичної культури має бути спроможним реалізувати теоретичний складник педагогічної майстерності, використовуючи при цьому компетентності, які є найбільш важливими для його діяльності. Тому педагогічну діяльність учителя фізичної культури слід розглядати за певними рівнями, серед яких виділяють:

– високий рівень. Студенти вмотивовані на педагогічну діяльність; гуманістична спрямованість особистості є основою їхньої професійної діяльності; наявний інтерес та мотив до розвитку та вдосконалення професійно-педагогічних якостей, компетентностей та здібностей; високий рівень розвитку перцепції та рефлексії; здібності до самоаналізу та критичності щодо власної діяльності;

– середній рівень. Рівень компетентності студентів частковий, так само як і оволодіння знаннями щодо професійної діяльності; не завжди відчувається потяг до знань, набуття нових позитивних характеристик; мотивація не є сталою, а варіюється залежно від ситуації; кому-

нікативний та рефлексивний складники розвитку не досить, що впливає на труднощі під час налагодження професійно-педагогічної взаємодії з учнями, батьками і колегами;

– низький рівень. Характерний тим, що на механічному рівні відтворюють знання, вміння та навички яких набули під час навчання у вищі; майже відсутня вмотивованість до педагогічної діяльності; комунікативний і перцептивно-рефлексивний складники майже не розвинуті, про це свідчить неспроможність знайти контакт у колективі та з учнями; процеси самоаналізу та самооцінювання відсутні, через що поведінка та педагогічна діяльність є не завжди адекватною та доцільною; відсутнє прагнення до саморозвитку; гуманістична спрямованість учителя відсутня, через що процеси перцепції та емпатії не відбуваються, не виявляється чутливість, толерантність та співпереживання [11].

На думку А. Турчака та О. Маркової, однією з умов формування та набуття педагогічної майстерності вчителя фізичної культури є «органічне поєднання теоретичної, методичної і практичної діяльності педагога, що забезпечує дієвість його знань, умінь і навичок. Це передбачає все-

бічне ґрунтовне оволодіння теорією та методикою фізичного виховання і спорту в умовах ЗВО, психолого-педагогічними знаннями, глибокою теоретичною, методичною підготовкою в єдності з практичною діяльністю. Відсутність будь-якого з цих складників веде до розбіжностей у роботі створеної педагогічної моделі (еталону) ефективної діяльності вихователя (учителя)» [10, с. 38–42].

Висновки. Отже, педагогічна майстерність учителя фізичної культури є специфічною системою компетентностей та якостей, критеріїв та рівнем сформованості. Професійно-педагогічна діяльність учителя фізичної культури спрямована на розвиток фізичних якостей та здібностей особистості учнів у тісній інтеграції зі здоровим способом життєдіяльності. Тому сучасний соціум ставить перед учителем фізичної культури такі «вимоги», відповідно до яких він має бути творчим та відповідальним, постійно працювати над собою та вдосконалюватись, самостійно розробляти авторські навчальні програми, підбирати методи, стратегії та засоби, які допоможуть йому ефективніше впливати на фізичний розвиток та вдосконалення учнів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. С. 176.
2. Зязюн І.А., Крамущенко Л.В., Кривонос І.Ф. Педагогічна майстерність : підручник. Київ : Вища школа, 2004. 422 с.
3. Зязюн І.А., Крамущенко Л.В., Кривонос І.Ф. Педагогічна майстерність : підручник. Київ : СПД Богданова А.М., 2008. 376 с.
4. Калінська О.П. Сутність та структура педагогічної майстерності викладача вищого навчального закладу. «Молодий вчений», 2016. С. 240–244.
5. Кузьмінський А.І. Педагогічна майстерність викладача вищої школи та її вплив на якість навчання. *Педагогічна наука: історія, теорія, практика, тенденції розвитку*: е-журнал. 2010. URL: http://www.intellectinvest.org.ua/ukr/pedagog_editions_emagazine_pedagogical_science_vypuski_n2_2010_st_12/.
6. Малнацька О., Мирончук Н.М. Педагогічна майстерність викладача ВНЗ. *Модернізація вищої освіти в Україні та за кордоном* : збірник наукових праць / за заг. ред. д.п.н., проф. С.С. Вітвицької, к.п.н., доц. Н.М. Мирончук. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. С. 63.
7. Матвійчук Т.Ф. Формування педагогічної майстерності майбутніх учителів фізичного виховання у процесі професійної підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Львів, 2015. 273 с.
8. Ничкало Н.Г. Скарби наукової спадщини академіка Івана Зязюна. *Нові технології навчання* : науково-методичний збірник. Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України. Київ, 2016. Випуск 89. Частина 2. С. 7.
9. Павленко В.О. Педагогічна майстерність вчителя фізичної культури в умовах реформування середньої освіти. Основи побудови тренувального процесу в циклічних та екстремальних видах спорту. *Збірник наукових праць*, 2017. С. 178–183.
10. Турчак А.Л., Маркова О.В. Педагогічна майстерність вчителя фізичної культури у позакласній фізкультурно-оздоровчій та спортивно-масовій роботі. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*, № 183, с. 38–42. <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2019-1-183-38-42>.
11. Шевченко О.В., Язловецька О.В. Педагогіка фізичного виховання та спортивної діяльності : навчальний посібник. Харків : Мачулін, 2018. С. 192.

REFERENCES

1. Honcharenko, S.U. (1997). *Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk [Ukrainian pedagogical dictionary]*. Kyiv: Lybid, 176 [in Ukrainian].
2. Ziazun, I.A., Kramushchenko, L.V., Kryvonos, I.F. (2004). *Pedahohichna maisternist: pidruchnyk [Pedagogical skills: a textbook]*. Kyiv: Vyshcha pik. 422 [in Ukrainian].

3. Ziaziun I.A., Kramushchenko, L.V., Kryvonos, I.F. (2008). Pedahohichna maisternist: pidruchnyk [Pedagogical skills: a textbook]. Kyiv: SPD Bohdanovva A.M. 376 [in Ukrainian].
4. Kalinska, O.P. (2016). Sutnist ta struktura pedahohichnoi maisternosti vykladacha vyshchoho navchalnoho zakladu [The essence and structure of the pedagogical skill of a teacher of a higher educational institution]. «*Molodyi vchenyi*», 240–244 [in Ukrainian].
5. Kuzminskyi, I. (2010). Pedahohichna maisternist vykladacha vyshchoi shkoly ta yii vplyv na yakist navchannia [Pedagogical skill of a teacher of a higher school and its influence on the quality of education]. *Pedahohichna nauka: istoriia, teoriia, praktyka, tendentsii rozvytku: e-zhurnal* [in Ukrainian].
6. Malnatska, O., Myronchuk, N.M. (2014). Pedahohichna maisternist vykladacha VNZ [Pedagogical skill of a university teacher]. *Modernizatsiia vyshchoi osvity v Ukraini ta za kordonom: zbirnyk naukovykh prats / za zah. red. d.p.n., prof. S.S. Vitvytskoi, k.p.n., dots. N.M. Myronchuk. Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka. 63* [in Ukrainian].
7. Matviichuk, T.F. (2015). Formuvannia pedahohichnoi maisternosti maibutnikh uchyteliv fizychnoho vykhovannia u protsesi profesiinnoi pidhotovky: dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.04 [Formation of pedagogical skill of future teachers of physical education in the process of professional training: dissertation. ... candidate of ped. science]. Lviv, 273 [in Ukrainian].
8. Nychkalo, N.H. (2016). Skarby naukovoï spadshchyny akademika Ivana Ziaziuna [Treasures of academician Ivan Zyazyun's scientific heritage]. *Novi tekhnologii navchannia: nauk.-metod. zb. Instytut innovatsiinykh tekhnologii i zmistu osvity MON Ukrainy. Kyiv, Vypusk 89. Chastyna 2. 7* [in Ukrainian].
9. Pavlenko, V.O. (2017). Pedahohichna maisternist vchytelia fizychnoi kultury v umovakh reformuvannia serednoi osvity [Pedagogical skill of a physical education teacher in the conditions of secondary education reform]. *Osnovy pobudovy trenovalnoho protsesu v tsyklichnykh ta ekstremalnykh vydakh sportu. Zbirnyk naukovykh prats. 178–183* [in Ukrainian].
10. Turchak, L., Markova, O.V. (2018). Pedahohichna maisternist vchytelia fizychnoi kultury u pozaklasnii fizkulturno-ozdorovchii ta sportyvno-masovii roboti [Pedagogical skill of the physical culture teacher in extracurricular physical culture and health and sports and mass work]. *Naukovi zapysky. Serii: Pedahohichni nauky. 183. <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2019-1-183-38-42>* [in Ukrainian].
11. Shevchenko, O.V. , Yazlovetska, O.V. (2018). Pedahohika fizychnoho vykhovannia ta sportyvnoi diialnosti: navchalnyi posibnyk [Pedagogy of physical education and sports activities: teaching manual]. Kharkiv: Machulin. 192 [in Ukrainian].